

Герман В.В., к. філол. н., доцент кафедри української мови,
Громова Н.В., к. пед. н., доцент кафедри української мови,
Сумський державний педагогічний університет

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ПИТАЛЬНОЇ МОДАЛЬНОСТІ В НОВЕЛАХ В. СТЕФАНИКА

Синтаксична система української мови складна й багатогранна. Усебічне дослідження синтаксичних категорій в їх системних зв'язках і відношеннях забезпечується комунікативним підходом до вивчення мови. Саме відстеження однієї з цих категорій – категорії питальної модальності – на тлі новел В. Стефаніка залишається недослідженим. Згідно з традиційним поглядом на типи модальності, всі питальні речення за комунікативним спрямуванням однакові, тобто містять запитання. Проте в їхніх регулярних відтвореннях реалізуються різні змістові відтінки думок, які, залежно від ситуації мовлення, можуть передавати власне-питальне значення або репрезентувати емоційно-експресивне повідомлення [2].

У мовознавстві залишається багато нерозв'язаних проблем, що стосуються синтаксичної природи питальних речень, їхнього граматичного оформлення, семантики й класифікації, механізмів транспозиції та диференціації значень.

Тривалий час теорія питального речення розвивалася на основі зіставлення з розповідним. Деякі мовознавці (О. Пешковський, Ф. Фортунатов, О. Шахматов та ін.) намагалися ототожнити категорію питальності з категорією спонукальності. В аспекті найновіших синтаксичних досліджень дотримуємося думки, що немає підстав ототожнювати питальне речення з розповідним чи спонукальним, бо йому властивий особливий формально-синтаксичний і семантико-синтаксичний статус. Вважаємо, що питальне речення – комунікативно-функціональний і модальний клас речень, за допомогою якого мовець, використовуючи інтонаційні й лексико-граматичні засоби, запитує про що-небудь із метою одержання інформації.

Структурно-граматична будова речень питальної модальності відзначається багатоманітністю, що сприяє відтворюванню переживань героїв,

викликаних соціальними й побутовими конфліктами. Питальні речення – це своєрідна за формою, семантикою, інтонацією й функцією синтаксична одиниця. З погляду внутрішньої організації їм властива багатозначність конкретних мовленнєвих виявів, найважливішими засобами вираження яких є дієслівні форми дійсного, умовного способів, інфінітив, інтонація, порядок слів, питальні слова тощо.

Питальні речення в новелах В. Стефаніка вживаються в первинній (прямій) і вторинній (переносній) функціях, що й лежить в основі їх поділу на власне-питальні й невласне-питальні. Власне-питальні речення поділяються на два різновиди: 1 – загально-питальні речення, які повідомляють питання щодо змісту речення в цілому; їх особливістю є використання питальних часток *чи*, *хіба* (з відтінком непевності), *невже* (з відтінком здивування), *що*, *як* (додаткові значеннєві відтінки), н-д: «*А що, старий, де ваша Україна?*» [1, с. 145]; 2 – конкретно-питальні речення, в яких запитується про щось окреме за допомогою слів, на які падає логічний наголос, н-д: «*Оцему обдертому та обгризеному дідові я маю співати?*» [1, с. 136]; «*Ці подерті суки гадають, що я їм поле тримав?*» [1, с. 136].

Невласне-питальні речення в новелах В. Стефаніка поділяємо на такі різновиди: 1 – питально-риторичні речення, які містять приховане ствердження й не вимагають відповіді, н-д: «*Відки таким дітям має бог благословити?*» [1, с. 46]; 2 – питально-спонукальні речення, які містять спонукання до дії, н-д: «*Хіба ж за це не варто вдарити чоловіка?*» [1, с. 21]; 3 – перепитувальні речення, які містять повторюваний питальний займенник або прислівник (*хто-хто*, *як-як*, *коли-коли* та ін.), н-д: «*Що-що цей чоловік від мене хоче?*» [1, с. 115].

Таким чином, багатогранність досліджуваної модальності збагачує загальну емоційність новел автора, допомагає доторкнутися найтонших порухів душі персонажів, показати всю драму життя народного.

Література:

1. Стефанік В. Твори. Київ: Карпати, 1977. 175 с.
2. Шабат С. Т. Речення питальної модальності в сучасній українській мові *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 53–58.